

УДК 069.1:745/749+069:908(477.82)
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/1.33>

Мірошниченко-Гусак Л.А.

Волинський краєзнавчий музей

Чибирак С.В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПАМ'ЯТКИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Музейні предмети є невід'ємною частиною музейної комунікації. Серед різних груп музейних пам'яток твори декоративно-ужиткового мистецтва вирізняються атракційною складовою, що допомагає швидше налагодити комунікацію з споживачами культурного продукту, викликають зацікавлення у науковців та майстрів народної творчості. Метою статті є дослідження пам'яток декоративно-ужиткового мистецтва зі збірки Волинського краєзнавчого музею в системі музейної комунікації, що виникає під час взаємодії між музейними предметами та різними реципієнтами. Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання: проаналізувати фондову групу музейних предметів та простежити її використання у різних формах музейної комунікації. Методологія дослідження – під час підготовки статті було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу та синтезу (під час характеристики виставкових проєктів, в яких демонструвалися предмети декоративно-ужиткового мистецтва); порівняльний (виокремлення підгруп у групі «Д» та визначення їх здатності до обміну інформацією); узагальнення власного досвіду експозиційної, наукової та культурно-освітньої роботи. Наукова новизна полягає у тому, що у статті вперше зроблено спробу розкрити комунікаційні властивості творів декоративно-ужиткового мистецтва зі збірки Волинського краєзнавчого музею, що дасть можливість у подальшому активно їх використовувати у музейній роботі та формуванні культурного контенту. Як висновок, у статті розкрито використання творів декоративно-ужиткового мистецтва у системі музейної комунікації, що виникають між предметом – дослідником, предметом – відвідувачем, предметом – майстром, предметом – науковим співробітником музею, предметом – педагогом.

Ключові слова: музейний предмет, музейна комунікація, твір декоративно-ужиткового мистецтва, Волинський краєзнавчий музей.

Постановка проблеми. Сучасний музей – це багаторівнева організація, яка вирішує низку наукових, пам'яткоохоронних та соціальних завдань. Для їх виконання музей повинен вміти налагоджувати комунікацію з різними категоріями музейної аудиторії (враховуючи їх вік, стать, рівень освіти та професійну приналежність, а також психофізіологічні особливості відвідувача). Цей процес потребує розуміння алгоритму формування музейної комунікації між музейним предметом та науковцем / музейним працівником (фондовим працівником, експозиціонером, екскурсоводом) / педагогом / відвідувачем.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження пам'яток декоративно-ужиткового мистецтва зі збірки Волинського краєзнавчого музею в системі музейної комунікації, що виникає під час взаємодії між музейними предметами та різними реципієнтами. Для досягнення мети необхідно вико-

нати наступні завдання: проаналізувати фондову групу музейних предметів та простежити її використання у різних формах музейної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу обрано фондову групу творів декоративно-ужиткового мистецтва Волинського краєзнавчого музею, як таку, що репрезентує народну культуру мешканців Волині та відображає розвиток художніх промислів на цій території. Вона також викликає неабиякий інтерес у різних категорій музейної аудиторії, тому є часто задіяною у створенні різних музейних івентів.

Формування колекції творів декоративно-ужиткового мистецтва розпочалося з часу заснування Волинського музею у Луцьку (нині Волинський краєзнавчий музей). Перші твори волинських майстрів (килими, зразки традиційного вбрання тощо) були закуплені на промисловій виставці, що проходила в Луцьку у 1928 р. Активно комплекту-

валася колекція у наступне десятиліття. Понад 200 взірців волинської народної вишивки, відшитих на замовлення музейних працівників, поповнили фондове зібрання [4, с. 87]. Колекція волинської кераміки становила понад 300 одиниць і представляла різні гончарні осередки Волині (Культин, Рокиту, Остріг). Тоді ж було розпочато збір колекції писанок, яка стала важливим елементом етнографічної експозиції Волинського музею. Однак, згодом дана група пам'яток була втрачена. Відновили її комплектування лише наприкінці 1960-х рр., а у 1973 р. створили окрему фондову групу «Р 7» (писанки), яка сьогодні нараховує понад 3 тисячі музейних предметів. Твори декоративно-ужиткового мистецтва у так званій «польський період» (1929–1939 рр.) історії Волинського краєзнавчого музею були занесені до інвентарної книги відділу етнографії, зрештою, його працівники ними й опікувалися, вивчали, представляли на виставках.

Наприкінці 1940-х рр. у структурі музею відділ етнографії був ліквідований. На кілька десятиліть невизначеною стала доля багатьох етнографічних пам'яток та творів декоративно-ужиткового мистецтва. Проте комплектування музейної збірки продовжувалося й надалі. У 1965–1968 рр., в результаті спільних експедицій, організованих Львівською картинною галереєю і Львівським музеєм етнографії та художнього промислу з участю співробітників Волинського краєзнавчого музею, було зібрано й чимало творів декоративно-ужиткового мистецтва [6]. Кінець 1960-х – початок 1970-х рр. характеризувався проведенням Волинським краєзнавчим музеєм низки самостійних історико-етнографічних експедицій у різні райони Волинської області; Рожищенський та Маневицький – 1969 р., Володимир-Волинський, Ковельський та Іваничівський – 1970–1971 рр., Любешівський та Камінь-Каширський – 1971 р. Крім господарських знарядь, меблів, транспортних засобів тощо, до фондів музею надійшли також зразки народного традиційного вбрання, оздобленого вишивкою і тканням, декоративні тканини інтер'єрного призначення та інші матеріали [9, с. 153].

На 1970–1980 рр. припадає час активного комплектування музейної збірки зразками декоративно-ужиткового мистецтва. У 1973 р. створено художній відділ Волинського краєзнавчого музею, а 1977 р. заведено нову інвентарну книгу пам'яток групи «Д» (декоративно-прикладне мистецтво). Першими надходженнями до цієї групи стали роботи відомих українських майстрів

народної творчості (41 предмет), передані Дирекцією художніх виставок України у 1977 р., згідно з наказом № 58 Міністерства культури УРСР. Серед цих творів є чоловічі сорочки О. Великодньої з Полтави і фабрики «Жіноча праця» з Клембівки Вінницької обл., рушник О. Самусенко з Кролевецької ткацької фабрики, керамічні фігури І. Білика та М. Китриша, декоративний посуд П. Ганжі, Т. Демченка, М. Головка з Опішного Полтавської обл., полив'яні тарілочки В. Газдика з Вільхівки Закарпатської обл., оздоблені різьбленням цукерниця і сільничка С. Сахро з Вижницької Чернівецької обл. та І. Савченко з Косова Івано-Франківської обл. й багатьох інших.

Активно долучилися до збору творів декоративно-ужиткового мистецтва працівники художнього відділу. Внаслідок проведених ними численних експедиційних виїздів, фонди Волинського краєзнавчого музею поповнили близько 1500 пам'яток з Волині і Західного Полісся.

У 1980-х рр. колекція збагатилася рушниками, килимами, доріжками, елементами різьбленого декору тощо, в результаті проведених експедицій Волинського краєзнавчого музею із вивчення та збору історичних і культурних пам'яток у храмах Волині [6].

Одним з джерел поповнення фондової колекції музею, починаючи з 1992 р., стали надходження від Управління Служби безпеки України у Волинській області та Волинської митниці. Значну групу переданих предметів становлять речі декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, жіночі прикраси та аксесуари, столовий посуд, декоративні великодні сувеніри та інші, які були вилучені при спробі їх незаконного переміщення через державний кордон України. Більшість цих творів мають іноземне походження.

Поряд із вже зазначеними шляхами, музейний фонд групи «Д» поповнювався й шляхом передачі, дарувань, здійснювалися закупівлі зразків народної творчості.

З кінця 1990-х опіку над колекцією взяли наукові співробітники відділу етнографії та народних промислів Волині, продовжили її комплектування та наукове опрацювання. Зокрема, було здійснено розподіл пам'яток за тематичними та типологічними підгрупами. Згідно з цим поділом вони зберігаються у двох кімнатах фондосховища. Їх облік, крім книги вступу, ведеться у інвентарній книзі Волинського краєзнавчого музею групи «Д» (декоративно-прикладне мистецтво), яка сьогодні нараховує сім томів [3] і включає пам'ятки народно-побутової культури переважно кінця

XIX – початку XXI ст.: предмети основних і допоміжних занять, ремесел й промислів, атрибути календарної обрядовості, інтер'єрні тканини, буденне і святкове вбрання, твори народного мистецтва тощо. Ця колекція стала джерелом для досліджень багатьох сучасних українських етнологів, мистецтвознавців, краєзнавців [8].

Предметний склад колекції та історія її формування сприяє залученню до музею українських дослідників, що вивчають історію міжвоєнного часу, періоду радянського ладу чи незалежної України, а також іноземних науковців, зокрема, поляків, об'єктом зацікавлення яких є історія Другої Речі Посполитої. Таким чином, відбувається встановлення одного з рівнів музейної комунікації – між музейним предметом / колекцією та дослідником.

Одну з найбільших тематичних підгруп фонду становить святкове народне вбрання. У ній виокремлено колекції вишитих і тканих жіночих та чоловічих сорочок, верхній одяг (свити, кожухи, кусан), головні убори (хустини, очіпки, намітки, шапки, брилі), поясне вбрання (спідниці, фартухи, штани), нагрудне безрукавне вбрання, пояси (переважно крайки та кілька каламайкових і плетених), прикраси, взуття тощо.

Найбільш чисельну колекцію становлять традиційні святкові сорочки кінця XIX–XX ст., які походять з різних районів Волинської області: Володимир-Волинський – 9, Горохівський – 8, Іваничівський – 5, Камінь-Каширський – 47, Ківецький – 6, Ковельський – 7, Локачинський – 4, Луцький – 18, Любешівський – 9, Любомльський – 26, Маневський – 56, Ратнівський – 23, Рожищенський – 7, Старовижівський – 27, Турійський – 9, Шацький – 4 одиниці. Назви районів подані до впровадження нової адміністративно-територіальної реформи, оскільки це дасть можливість місцевим краєзнавцям відстежити та опрацювати предметний склад цієї підгрупи, активізувати їх дослідницьку роботу в музеї, а отже – зміцнити наявний канал музейної комунікації.

Другу досить велику підгрупу, понад 500 одиниць, становлять тканини інтер'єрного призначення. Це вишиті і ткані рушники, скатертини й портки, килими, доріжки, макатки, серветки, вишиті сюжетні картини (т. з. «рамки»), накидки та інші речі. У переважній більшості вони відображають ткацькі й вишивальні традиції Волині і Західного Полісся кінця XX – початку XXI ст.

До музейного фонду декоративно-ужиткового мистецтва входить колекція гончарних виробів. Волинська кераміка представлена різноманітними за формою і призначенням предметами й

нараховує понад 200 одиниць. Науковцями музею зібрані вироби провідних майстрів Кульчина Ківецького, Рокити і Дубечного Старовижівського районів – відомих волинських осередків.

У колекції музею зберігаються роботи багатьох майстрів народної творчості, зокрема знаних вишивальниць – З. Магеровської, Н. Горлицької, О. Ольхової, С. Волошиної, ткалі – О. Гайдучик, гончарів – В. Бондаря, С. Терещука, В. Ковальчука, К. Вінцюка, А. Васильчука, К. Гаврилюка та інших. Сучасна кераміка Волині представлена творами В. Хижинського, В. Кусика, П. Бояркевича, М. Полякова, Ж. Миляшкевич та інших. Не чисельну, але досить цікаву групу пам'яток становлять вироби, плетені з природних матеріалів, авторами яких є Р. Вронська, Я. Ремінецький, М. Кравчук, Й. Ромашук, Є. Ромашук, Л. Іванина та інші. Зберігаються в музейній колекції твори художньої обробки деревини, Представлені вони переважно декоративним різьбленням А. Миронченка, І. Ариванюка, О. Дубінчука, О. Баканова й інших майстрів народної творчості.

За допомогою зазначених тематичних груп музейних пам'яток, можна не лише ознайомитися з самими творами народних майстрів, а й простежити розвиток ремісничих осередків, тяглість традицій у творчості сучасних майстрів, що стане в нагоді як вчителям художнього мистецтва, викладачам профільних дисциплін у закладах вищої освіти, так і майстрам народної творчості. Така комунікація відображається у співпраці Волинського краєзнавчого музею із Волинським обласним осередком Національної спілки майстрів народного мистецтва, факультету культури і мистецтва Волинського національного університету імені Лесі Українки, Волинським фаховим коледжем культури і мистецтв імені І. Ф. Стравінського та ін. Викладачі, студенти, майстри вивчають твори народного мистецтва у музейній збірці, використовують їх для освітнього процесу, відтворення предметів традиційної культури, створення новітніх культурних продуктів, що вказує на те, що дана група пам'яток має великий комунікативний ресурс.

Впродовж багатьох років наукові співробітники відділу етнографії та народних промислів Волині працюють над комплектуванням тематичної групи «Дитяча іграшка». До неї увійшли забавки виготовлені з різних матеріалів (дерева, соломки, тканини, глини), створені А. Бондаруком, І. Сидоруком, С. Пасюк, А. Філософом й іншими авторами. Волинський краєзнавчий музей володіє колекцією атрибутів різдвяно-новорічних

свят – вертепи, зірки колядників, дідухи, солом'яні павуки, маски ряджених. Ці дві групи музейних предметів представляють творчість волинян й популяризують календарно-обрядові традиції та дитяче дозвілля. А також під час виставок та музейних подій викликають найбільше емоцій у відвідувачів незалежно від їх віку, статі, рівня освіти та професійної приналежності, психофізіологічних особливостей, що знайшло своє відображення у їх відгуках. Власне наявність великої кількості відгуків вказує на наявний фідбек (зворотній зв'язок), що є особливо важливим у системі музейної комунікації.

Одним із найбільш поширених шляхів комунікації музею є його виставкова діяльність. З 1989 р., коли було створено відділ етнографії та народних промислів Волині, який опікується групою творів декоративно-ужиткового мистецтва, до сьогодні було втілено близько 200 виставкових проєктів. Саме вони репрезентують матеріальну і духовну культуру краю, зокрема, висвітлюють регіональні особливості ткацтва, вишивального мистецтва, гончарства тощо. Така кількість виставкових проєктів зумовлена затребуваністю серед громадськості краю та розмаїттям музейної колекції. Під час створення виставки найтісніший комунікаційний зв'язок формується між музейним предметом та експозиціонером, який через концепцію та її

візуалізацію посилає месендж до потенційного відвідувача. Посилює комунікацію між музейним предметом і відвідувачем гід-екскурсовод за допомогою вербальної інформації, у такий спосіб між музейним предметом та екскурсоводом теж встановлюється тісна взаємодія.

Висновки. Отже, фондова група пам'яток «Д» Волинського краєзнавчого музею презентує різні види декоративно-ужиткового мистецтва, переважно волинського походження різних часових проміжків. Поширення відомостей про наявні підгрупи у групі «Д» фондової збірки Волинського краєзнавчого музею сприятимуть: налагодженню інформації між дослідниками місцевої культури та історії; розширенню власних знань гідів-екскурсоводів про особливості народної культури Волині та розробці авторських екскурсій і як наслідок – туристи зможуть пізнати унікальні риси краю; формуванню якісного аналітично-довідкового матеріалу в поєднанні з виставковою діяльністю музею, що допоможе педагогам у проведенні навчальних дисциплін «Художнє мистецтво», «Декоративно-ужиткове мистецтво» тощо, поясненні регіональної специфіки місцевої культури; 5) налагодженню контактів із народними майстрами як задля поповнення збірки, так і в процесі передачі ними знання та досвіду певного народного ремесла наступним поколінням та в процесі власного розвитку.

Список літератури:

1. Белофастова Т. Ю. Музей у системі сучасних комунікацій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2009. Випуск 4. С. 36–39.
2. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянґ, Х. Назаркевич. 2005. 632 с.
3. Волинський краєзнавчий музей, Інвентарна книга групи «Д» (декоративно-прикладне мистецтво). Т 1–7.
4. Гатальська Н. Колекція взірців народної вишивки початку ХХ ст. з Ковельського повіту у фондах Волинського краєзнавчого музею (до питання каталогізації). *Минуле і сучасне Волині і Полісся: Ковель і Ковельчани в історії України та Волині*. Зб. наук. праць. Ч. 2. Луцьк, 2004. С. 87.
5. Гатальська Н. Святкове нагрудне вбрання жінок Волині і західного Полісся у збірці Волинського краєзнавчого музею. *Волинський музей: історія і сучасність*. Наук. зб. Вип. 11. Луцьк, 1999. С. 41–43.
6. Ковальчук Є. Музеї Волині в комплектуванні і дослідженні етнографічних матеріалів. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Народна культура і музеї*. Науковий збірник. Вип. 44. Матеріали четвертої Всеукраїнської науково-етнографічної конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження О. Ошуркевича, 16–17 квітня 2013 року, м. Луцьк, Луцьк, 2013. С. 77–82.
7. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013. Вип. 3. С. 75–84.
8. Мірошніченко-Гусак Л. Етнографічна колекція Волинського краєзнавчого музею в дослідженнях вітчизняних науковців (1989–2015 роки). *«Теорія і практика сучасної науки»*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24–25 лютого 2017 р.). У 2-х частинах. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 187–190.
9. Мірошніченко-Гусак Л. Польові етнографічні дослідження як складник формування збірки Волинського краєзнавчого музею. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія Історія. Вип. 13. 2016. С. 151–156.
10. Мірошніченко-Гусак Л. Твори декоративно-ужиткового мистецтва у збірці Волинського краєзнавчого музею. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Ковель і Ковельщина в українській та європейській історії*. Наук. зб. Вип. 65. Ковель, 2018. С. 543–545.

11. Півень В. О. Виставкова робота у сучасному музеї: проблеми візуалізації та музейної комунікації. *STUDIA SLOBOZHANICA. Вісник виставково-музейного центру*. Вип. 2. Матеріали міжнародної науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2015» 27 листопада 2015 р. Харків: ФОП Тарасенко В. П., 2016. С. 117–123.

12. Хомова Т. Колекція ужиткового гончарного посуду групи фондів «декоративно-прикладне мистецтво» Волинського краєзнавчого музею. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: народна культура – шлях до себе*. Зб. наук. праць. Вип. 11. Луцьк, 2003. С. 127–133.

Miroshnichenko-Husak L.A., Chybyrak S.V. MONUMENTS OF DECORATIVE AND APPLIED ART IN THE SYSTEM OF MUSEUM COMMUNICATION

Museum objects are an integral part of museum communication. Among the various groups of museum monuments, works of decorative and applied art have an attractive component that helps to quickly establish communication with consumers of cultural products, arouse the interest of scientists and masters of folk art. The article aims at the research of monuments of decorative and applied art from the collection of the Volyn Regional Museum in the system of museum communication, which arises during the interaction between museum objects and different recipients. To achieve this goal it is necessary to perform the following tasks: to analyze the fund group of museum objects and trace its use in various forms of museum communication. The research methodology – during the preparation of the article a set of general scientific and special research methods was used, namely: analysis and synthesis (during the characterization of exhibition projects, in which objects of decorative and applied art were demonstrated); comparative (separation of subgroups in group “D” and determination of their ability to exchange information); generalization of own experience of expository, scientific, cultural and educational work. The scientific novelty is that in the article for the first time an attempt is made to reveal the communicative properties of works of decorative and applied art from the collection of the Volyn Regional Museum, which will allow in the future to actively use them in museum work and the formation of cultural content. As a result, the article reveals the use of works of decorative and applied art in the system of museum communication, which arise between the subject - the researcher, the subject - the visitor, the subject - the master, the subject - the museum researcher, the subject - the teacher.

Key words: museum subject, museum communication, work of decorative and applied art, the Volyn Regional Museum.